

Kršćani na robiji u rimskim rudnicima

Za ovu sam kratku studiju upotrebio dva glavna izvora: Pisma sv. **Ciprijana**, kartaskog biskupa (Migne, Patrologia Latina: svezak 4) i **Eusebije**, *Historia Ecclesiastica i De martyribus Palaestinae* (Migne, Patrologia Graeco-Latina, svezak 20). Od literature: **Dom Leclercq**, *Les Martyrs*, svezak 2., 2. izdanje Paris 1909. Ta zbirka u 15 omašnih svezaka donosi mučeničke akte i pasije od prvog do dvanaestog stoljeća. Poslužio me je i **Paul Allard**, *Dix lecons sur le martyre*, 6. izdanje, Pariz 1921.

Istom se u novije vrijeme svratila veća pažnja na jednu posebnu vrstu teških muka, kojima su kršćane radi njihove vjere kažnjavali. To su muke kršćana osuđenih na robiju u rimskim rudnicima.

1. Osuđivanje u rudnike po rimskom pravu.

Osuda na robiju u rudnike ili kako su to Rimljani zvali: ad metalla, in metallum, in opus metallicorum, in ministerium metallicorum - jest jedna od vrlo teških kazna. Po **Kalistratovu** svjedočanstvu stari su je držali: proxima morti, to jest, isto koliko smrt. Pravnik **Ulpijan**, kad pokazuje, koliku vlast imaju upravitelji provincija, veli, da mogu osuditi na smrt i na robiju u rudnike: »Qui universas provincias regunt, jus gladii habent, et in metallum dandi potestas eis permissa est«. Samom osudom »ad metalla« osuđenik je gubio građansko pravo. Baš zato su ih mogli udarati na razne muke i mrcvarenja. Kazna na robiju u rudnike trajala je 8—10 godina. Rimsko kazneno pravo kažnjavalo je osudom »ad metalla« na svaku vrstu rudnika. Jedino je bila razlika u težini okova: mnogo su bili teži, ako je osuda naprosto glasila »in metallum«, a lakši, ako je osuda bila: »in opus metalli« (na rad u rudniku). Obično se nije pazilo ni na to, u koji će tko rudnik biti osuđen.

Najpoznatiji rudnici, kamo su kršćane kao roblje u velikoj množini slali, nalazili su se u Španiji, na Sardiniji, na Siciliji, u sjevernoj Africi, u Egiptu oko Tebaide, u Palestini osobito oko Phoenos-a- na Libanonu, u Siriji, Ciliciji, Maloj Aziji, Grčkoj i na Cipru.

2. Biskupi u rudnicima.

Kao što se u drugim kaznama nije činilo razlike u časti, stazeži, dobi i spolu, tako isto i ovdje. Iako su po zakonima, kako svjedoči **Svetonije** i **Plinije**, na robiju u rudnike morali ići samo

robovi i javni državni osuđenici, to je ipak samovolja rimskih careva i upravitelja često tamo slala osobe velike časti i ugleda. Tako su na pr. bili na robiji u rudnicima pape sv. Klement i sv. Poncijan. A sv. Ciprijan u svom pismu robijašima piše: »Ciprijan Nemesianu, Feliksu, Luciju, drugom Feliksu, Liteu, Polianu, Viktoru, Jaderu Dativu biskupima« — dakle osmorici biskupa — »isto tako susvećenicima i podakonima« (MPL, 4, 427). Tako isto među robijašima u palestinskom rudniku kod Fenosa (Phoenos) bijahu tri biskupa: Silvan i dva Egipćanina Pelej i Nil (MPGL, 20, 1515). Da je bilo i drugih osuđenika, lako se može iz toga razabrati, što ih je u jednom rudniku ili kamenolomu znalo biti oko 2000. To nam izričito svjedoči pisac: Mučenštva Klementova, kad kaže, da je sv. Klement na Kersonezu u jednom rudniku našao 2000 osuđenih robijaša kršćana. Sv. Ciprijan u svom pismu izričito spominje osim biskupa, svećenika i drugih klerika također i drugu braću (lajike). Napose veli: »Ovom broju (osuđenika) ne manjkaju ni djevice«. I opet dalje: »I u dječakâ je krepost veća od njihove dobe; slavna ispovijest vjere nadmašuje njihove godine. Tako eto sretnu vam četu mučeničku resi svaki spol i svako doba« (MPL, 4, 432).

3. Život u rudarskom naselju.

Godine 1876. nađen je u Aljustrelu u Portugalu (pokrajina Abentejo, okrug Beja) u vipascensijskom rudniku (»Metallum Vipascense«) jedan vrlo važan natpis iz prvoga vijeka. Radi o upravljanju rudnika. U doba republike kovanje ruda bilo je sasvim slobodno. Država se nije brinula za njihov unutarnji režim niti za ekonomske prilike onih, koji su u rudnicima i od rudnika živjeli. Za vrijeme careva režim se posvema promijenio. Kako je u svemu bio centralizam, tako i ovdje. Država je počela o njima računati i već u prvim počecima carstva ona strogo nadzire vlasnike rudnika. U početku II. stoljeća država ide dalje i preuzima rudnike potpuno u svoju upravu. Zato od toga vremena ona tamo šalje i političke osuđenike. Iako su rudnici bili potpuno vlasništvo države, ona ih je ipak često davala u zakup. Ugovor sa zakupnikom sklapao je »procurator« (podupravitelj), a car ga je imao odobriti. Zakupnik je obično morao državu kao prvog kupca iskopanih ruda ponuditi. Po svjedočanstvu Gaja njegova je zakupnička služba bila slična današnjoj službi jednog carinika: *Hi qui salinas et cretifodinas et metalla habent publicanorum loco sunt* — (Oni koji imaju solane, rudnike krede i druge rudnike, imaju službu carinika).

Zanimljiv je bio također život oko rudnika. Skoro oko svakog nastala bi omanja naseobina ljudi. Među ovima bilo ih je, koji su se bavili trgovinom. Nadalje bilo je postolara, krojača, brijača, a i takvih, koji su držali kupelji. Kasnije u doba progonstava ove su se naseobine povećale, jer često su se tu naseljivali kršćani, koji bi dolazili za osuđennicima, da im budu na uslugu, ako bi to bilo mogu-

će. No ovi su često na putu ljuto stradavali. Nevjernici bi ih uhvatili, te bi im spalili žile pod koljenom i iskopali oko. Tako su jednom nastradali kršćani, kad su iz Egipta išli za osuđenima u cilicijske rudokope (MPGL, 20, 1495). Isto su tako u Cesareji iznaukazili neke druge Egipćane, kad su se iz Cilicije od robijaša vraćali svojim kućama (ib. 1502).

4. Izvršivanje osude.

Bezobzirnost carevâ, upraviteljâ i drugih izvršnih činovnika nije dopuštala priziva na viši sud. Brzo se prilazilo izvršenju osude. Ali patnje osuđenika nijesu počimale tek onda, kada su ti jadnici sašli u podzemne hodnike svakovrsnih rudnika. One su počimale odmah nakon osude. Jasna svjedočanstva o tim prethodnim mukama nalazimo kod sv. Ciprijana u njegovu pismu robijašima (Ep. 77., MPL, 4, 427). Ali još nam je potresnije zgođe sabrao historičar Euzebije u svom djelu: *De martyribus Palaestinae* (O palestinskim mučenicima). Prije nego bi unišli osuđenici u rudokope, redovito bi ih do krvi išibali. Da bi ih u slučaju bijega lakše prepoznali, svakom bi usijanim gvoždem utisnuli žig na čelu. Ovu je kaznu ukinuo tek Konstantin Veliki iz poštovanja, kako reče, prema ljepoti Božijoj, koja se odrazuje na čovječjem licu. Nadalje ošišali bi im polovinu glave. Da bi opet bijeg predusreli, noge su im jednu s drugom lancem svezali. Često su to činili, kako Plaut pripovijeda, i na ovaj način, da bi ih svezali lancem jednim krajem oko vrata, to se jadnici nikada na putovanju nijesu mogli uspraviti. Morali su onako zgrbljeni ići mjesece i mjesece u daleke krajeve podnoseći još uz to mnoge druge nevolje na putu: glad, žeđu, šibanje, umor i t. d. God. 307. u Palestini upravo su ih na divlji način mučili. Silvanu, svećeniku iz Gaze, a kasnijem biskupu, i njegovim drugovima, prije nego unidoše u rudnike, spališe usijanim gvoždem žile pod koljenom (M.PGL 20, 1483). Naravski da su radi ovoga ostali za uvijek sakati i nijesu više mogli nogu ispružiti. Neke su druge kastrirali (ib.). Slijedeće godine prolazili su kroz Cezareju robijaši iz tebaidskih rudokopa u Egiptu u palestinske rudnike. Bilo ih je svega 97 na broju, a bilo je u toj povezanoj povorci, staraca, muževa, žena i djece. Firmilijan, prokonsul Cezareje, dade ih ustaviti u gradu. Kad su ovi neustrašivo ispovjedali vjeru u božanstvo Kristovo, dade ih Firmilijan okrutno izmrcvariti. Pona prije im spališe žile pod koljenom lijeve noge. Zatim, da bi udovoljio carskoj naredbi — kako to on sam govoraše — dade im nožem iskopati desno oko, a onda usijanim gvoždem očnu šupljinu spaliti (ib. 1486). Slične su muke pretrpjeli neki robijaši također kod Gaze. Isto tako u Egiptu sto i tridesetorici boraca za vjeru Kristovu iskopaše po jedno oko i spališe žile pod koljenom. Ove kasnije car Maksimin posla u cilicijske i palestinske rudnike (ib. 1490).

5. Mučeništvo u rudniku.

Ovakvo izmrcovarene i izmučene tjerali su ih napokon u rudnike, da tamo dovrše svoju kaznu. Muke, što su ih osuđeni kršćani podnosili pod zemljom, bijahu povrh svih dosadanih podnesenih patnja i zlostavljanja upravo grozne. Iznemogli i nemoćni morali su naporne radove svladati. U današnje moderno doba kraj razvijene tehnike koliko se jadni radnici muče u rudokopima! Ne radi se danas preko određenog vremena. Ne postupa se s njima onako nečovječno kao u rimsko doba, u doba ropstva, a ipak njihovo požutjelo lice, njihove žuljave ruke govore nam o napornom radu. Ako dakle usporedimo stanje robijaša u rudnicima u staro doba sa današnjim stanjem, kolike li razlike! Danas radnik ne mora svojom snagom razbijati kamen, bušiti pećine, nositi srušeni materijal na svojim leđima. Ne treba on toga svega činiti, jer komadić dinamita raznijet će ogromni kamen u sitne komade, električni će i parni bušači za kratko vrijeme probušiti pećine i stijene velike debljine, a parni će ili električni stroj materijal po tračnicama za čas odvući. Jednom riječju: čovjek danas prema prijašnjem ne treba da radi, nego da upravlja. A prije sve je morao čovjek svojom vlastitom snagom uraditi, a služio se primitivnim oruđem. Osim toga tolike su nepogode pod zemljom trpjeli. Upravo ganutljivo to opisuju sv. Ciprijan u pismu na siguske robijaše u Egiptu. Tješeći osuđenike uspoređuje u krasnim antitezama patnje njihove sa utjehama i nagradama, što ih već imaju ili što će ih imati radi podnesenih muka i nevolja. On piše:

»Ne strepi tijelo kršćanina pred batinama, jer sva je njegova nada u drvetu (štrža)... Okovači su vaše noge lancima. Sretna uda, hram Božji sramotnim lancima svezaoše, kao da se tim, što se tijelo sputa, i duh sputava, ili kao da će se dođrom željeza vaše zlato okaljati! Ljudima, koji sebe Bogu posvetiše, vjeru svoju svetom snagom zasvjedočiše, ukras su oni okovi, a ne spone. Ne vežu lanci noge kršćanina na sramotu, nego ih proslavljaju za krunu. O presretne sputane noge, koje ne razrješuje kovač nego Gospodin. O presretne sputane noge, koje spasnosnim putem idu u raj! O noge svezane u ovom životu, samo z a s a d a, da budu kod Gospodina uvijek slobodne! O noge, što sada u okovima i lancima teturate, ali koje će brzo slavnim putem Kristu pohitjeti! Koliko god hoće, nek vas ovdje sputane okovima i lancima zadržava zavidna i zlobna okrutnost, brzo ćete sa zemlje i iz tih muka doći u kraljevstvo nebesko! Ne počiva tijelo u rudnicima na postelji i jastucima, već ga razblažuje utjeha Kristova! Na zemlji leže uda teškim trudom izmorena, ali nije muka s Kristom ležati. Blatna su bez kupelji uda, izobličena položajem i nečistoćom, ali duhovno se unutra čisti, što se izvana tjelesno zamaže. Oskudijevate kruhom, ali ne živi čovjek o samom kruhu nego o riječi Božjoj (Deut. VIII, 3). Zebete, nemate odjeće, ali tko je Krista obukao, taj je bogato odjeven i opskrbljen. Na pola ošišanjoj glavi strši kosa; ali kad je Krist glava čovjeka, kakva god ta glava bila, nužno je, te je ona časna radi imena Gospodinova... Nego i u tome, predraga braćo, ne može se osjetiti kakav gubitak bogoljubnosti ili vjere, što sada svećenici Božji ne mogu prinositi i opsluživati Božanske žrtve. Vi opslužujete

— i još više — vi prinosite žrtvu Bogu jednako dragocjenu i slavnu, koja će vam veoma mnogo pomoći, da postignete nebesku nagradu, jer Pismo Božje govori i kaže: Žrtva je Bogu duh skrušen, srce skrušeno i poniženo Bog ne prezire (Ps 50, 18.). Ovakovu vi žrtvu Bogu prinosite, ovakovu žrtvu bez prestanka danju i noću opslužujete; sami ste postali žrtva Bogu i tako sami sebe prikazujete za žrtvu svetu i neokaljanu, kako apostol bodri i kaže: Molim vas dakle, braćo, milosrdem Božjim, da prikazete svoja tjelesa u žrtvu živu, svetu, ugodnu Bogu (Rimlj. III. 1)« (MPL, 4, 430).

Patnje, što ih je sv. C i p r i j a n u pismu spomenuo, potvrđuju odgovori onih biskupa sa tri razne strane iz rudokopa. Evo što oni pišu: »Veoma ti dakle zahvaljuju kod Boga osuđenici s nama, predragi Ciprijane, što si pismima svojim umorna srca okrijepio, batinama izranjena uda izliječio, noge okovima sputane razriješio, na pola ošišanoj glavi kosu izravnao, tmine tamnice rasvijetlio, brda rudnika poravnio, nosu također mirisave cvjetove prikućio i gadni smrad dima odstranio«. Odgovori s druge dvije strane također su istog sadržaja (ib 434—436). Sv. A t a n a z i j e u »Pismu pustinjacima« (Ad solitarios epistola) veli za palestinske rudnike, da su u njima bile takve muke, da bi gdje koji osuđenici već nakon nekoliko dana podlegli teškim naporima i završili svoj mukotrpní život.

6. Mučenici.

Da su uistinu robijaši u rudnicima trpjeli velike muke, patnje pravih m u č e n i k a, svjedoči nam sama Crkva. Osuđene kršćane na robiju u rudnike Crkva resi imenom »m a r t y r« (svjedok, mučenik). Ona tim priznaje, da su patnje robijaša jednake mukama onih, koji i život svoj dadoše za Krista. Crkva ne daje lako časno ime mučenika. Eno uhapšeni kršćani u Lyonu za cara Marka Aurelija energično su odbijali, da im se dadne ovo ime, prije nego što smrću zasvjedoče svoju postojanost u vjeri. Još više, već u staro doba u Rimu bile su posebne komisije, koje su ispitivale, komu se može dati ovo časno ime. Iako je Crkva s potpunim pravom tako, ipak ne kori sv. biskupa Ciprijana, kad on piše: »Zatočenim u rudnicima, m u č e n i c i m a Boga Oca« (ib. 427).

7. Sveta Crkva za mučenike u rudnicima.

Poznajući Crkva bijedu i patnje svoje osuđene djece ona ih kao dobra majka nikad nije zaboravila. U svojim p i s m i m a t j e š i l a ih je riječima, ali još više ona ih se sjećala u svojim m o l i t v a m a. Svjedočanstvo imamo u staroj milanskoj liturgiji, gdje nam se sačuvala jedna molitva, a glasi ovako: »Pro fratribus in carceribus, in vinculis, in metallis, in exiliis constitutis« (Za braću, koja su u tamnicama, u okovima, u rudnicima, u zatočju). Sličnu molitvu nalazimo u gotskom misalu: »Unanimes et unius corporis in spiritu Dei... deprecemur pro fratribus et sororibus nostris captivitatibus

ni i jedni tijelom u Duhu Božijem... molimo za braću i sestre naše, koji su daleko u sužanjstvu, zatvoreni u tamnicama, u rudnike otpremljeni.). Isto tako još neke stare liturgije imaju molitve istog sadržaja.

Nadalje se Crkva, osobito rimska, brinula i za materijalne potrebe svoje djece, koja su patila za vjeru. Eusebije nam je sačuvao jedno pismo *Dionizija*, biskupa korinškog, papi *Soteru* (175—182), u kojem mu zahvaljuje za poslanu pomoć. Upravo divno svjedočanstvo za majčinsko srce svete Crkve već u staro doba. Evo što biskup *Dionizije* piše: »Ovo je stari naš običaj od iskona vjere, te svoj braći razna dobročinstva iskazujete, mnogim crkvama, koje su u pojedinim gradovima, šaljete, što je za život potrebno, i tim bijedu siromašnih ublažujete i braći, koji rade u rudnicima, nužno nabavljate. Po ovim darovima, koje ste od početka običavali slati, običaj i ustanovu Rimljana, što ste ih primili od vaših preda, vi kao pravi Rimljani držite. I ovaj običaj vaš blaženi biskup *Soter* nije samo sačuvao nego zaista i umnožio. On je i određene darove svetima obilatno nabavljao i braću, koja su iz daleka dolazila, kao djecu svoju on, preljubljeni otac, blaženim riječima tješio« (MPGL 20, 387). I sv. *Ciprijan* poslao je sa onim pismom također i materijalnu pripomoć robijašima. To se razabire iz tog, što oni izričito zahvaljuju za darove poslane po podđakonu *Herenijanu* i akolitima *Luciju*, *Maksimumu* i *Amanciju* (MPL 4, 434). Bez sumnje i drugi biskupi i kršćanske općine brinule su se za osuđenike.

8. Olakšica.

Tek oko god. 309. za cara *Maksimina Daja* malo im se bilo na Istoku osobito u palestinskom *Fenosu*, stanje poboljšalo. Za vrijeme odmora mogli su se sastajati na zajedničku molitvu i službu Božju u slabim i malim na brzu ruku sagrađenim kapelicama. Bilo je to na oko čudno, ali u sebi uistinu udivljenja vrijedno. Ta to su bili sami sakati i svakako iznakaženi ljudi sa skvrčenim nogama, sa praznim, možda još svježim spaljenim očnim šuplinama. Iako su patili, iako im je glas podrhtavao od velikog umora, promukao od dugotrajnih podzemnih vlaga, ipak oni su sa nadčovječnim i herojskim žarom i zanosom pjevali hvalu Bogu. S ovim bijednicima bila su i tri biskupa: *Silvan*, nekoć svećenik u Gazi, koji je već dvije godine s njima istu sudbinu dijelio, zatim još dva Egipćanina: *Pelej* i *Nil*. Osim njih tu je još mnogo bilo svećenika i drugih klerika, te neki lektor *Ivan*. Ovaj je *Ivan* još prije osude »*ad metalla*« bio posve slijep. No ipak da mu nijednu patnju ne bi prištedjeli, krvnici su mu iako već slijepu oči usijanim gvožđem spalili. Za njega pripovijedaju da je znao cijelo sv. Pismo napamet. Eusebije veli, da je sam na svoje veliko začuđenje vidio i čuo, gdje prigodom jedne Božje službe napamet recituje Sv. Pismo.

No ni ovu polakšicu osuđeni kršćani nisu dugo uživali. Dočuo to car Maksimin i izdao naredbu, da ih rasprše. To se odmah i dogodilo. Jedne otpremiše na Cipar, druge na Libanon, a neke opet u druge palestinske rudnike. Biskupe Nila i Peleja, nekog svećenika te lajika Patemutiosa kao tobožnje buntovnike žive spališe. Ostaloj trideset i devetorici, koji su zbog podnešenih muka i sakaćenja bili više nesposobni za rad u rudnicima, u jednom danu odrubiše glave. Među njima su se nalazili također biskup Silvan i onaj slijepi lektor Ivan (MPGL 20, 1514—1518).

9. Završetak.

To bi bio kratak prikaz muka osuđenih kršćana na robiju u rimskim rudnicima. Čovjeku se nameće pitanje: Kako je moguće, da su mogli snositi tolika mučenja i zlostavljanja? Na ovo bi nam pitanje odgovorio svaki osuđenik-mučenik isto ono, što je mučenica sv. Felicita u porođajnim trudovima odgovorila tamničaru, kad joj se rugao: »Ti, koja toliko sada stenješ, što ćeš činiti, kad te bace pred zvijeri?« — »Sada ja ovdje trpim«, odvrati divna svetica, »a onamo drugi će biti u meni, koji će trpjeti mjesto mene, jer i ja ću za njega trpjeti«.

Sveć. Josip Zovko.

